

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Dukanovićevo razdoblje ili bosanskohercegovačko-poljske književne veze za vrijeme Druge Jugoslavije

Author: Leszek Małczak

Citation style: Małczak Leszek. (2019). Dukanovićevo razdoblje ili bosanskohercegovačko-poljske književne veze za vrijeme Druge Jugoslavije. "Bosanskohercegovački Slavistički Kongres. Zbornik Radova" Vol. 2, knj. 2 (2019), s. 117-128

Uznanie autorstwa - Uzycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Leszek Małczak, dr hab.
Šleski univerzitet u Katowicama
Poljska
leszek.malczak@us.edu.pl

DUKANOVIĆEVO RAZDOBLJE ILI BOSANSKOHERCEGOVAČKO-POLJSKE KNJIŽEVNE VEZE ZA VRIJEME DRUGE JUGOSLAVIJE

Abstrakt: Predmet rada je prikaz bosanskohercegovačko-poljskih književnih veza za vrijeme druge Jugoslavije. Na početku su ukratko predstavljena pojedina razdoblja u povijesti književnih veza, glavne tendencije u njima, pravni, politički i institucionalni okviri kulturne suradnje te percepcija kulture(a) Bosne i Hercegovine u Poljskoj od početka 19. stoljeća do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća. Najdetaljnije je opisano razdoblje druge Jugoslavije. S obzirom na ulogu koju je u njemu odigrao Alija Dukanović, prevoditelj, književni kritičar, urednik, koji je zbog rezolucije Informbiroa ostao i živio u Poljskoj, možemo ga nazvati Dukanovićevim razdobljem.

Ključne riječi: književne veze, prijevodi, Alija Dukanović, druga Jugoslavija, bosanskohercegovačka književnost

Pravi je početak književnih veza između Južnih Slavena i Poljaka početak 19. stoljeća. Tek u doba romantizma, na valu panslavističkih ideja, počinje međusobni transfer ideja, međukulturna i međuknjiževna komunikacija. Lilla Moroz-Grzelak konstatira da je do Berlinskog kongresa znanje Poljaka o narodima nastanjenim na Balkanskom poluotoku bilo površno i da se na njih gledalo kroz prizmu tajanstvenog i egzotičnog Orijenta, mjesta koje se nalazi izvan europskih intelektualnih tokova¹. U prvom razdoblju romantičarska fascinacija folklorom određuje recepciju književnosti južnoslavenskih naroda i determinira njihovu buduću recepciju. Naime, južnoslavenske književnosti postaju u to doba sinonim folklor. Stvara se slika kako je upravo folklor najvažnija, najvrednija i najoriginalnija tradicija na tom tlu, kroz stoljeća podređenom osmanskoj vlasti i civilizaciji te kako je time bio onemogućen razvoj drugih vrsta kulturne djelatnosti. Prvo razdoblje književnih veza završava s Prvim svjetskim ratom. Drugo razdoblje obuhvaća dvije decenije između dva velika svjetska rata,

---

¹ L. Moroz-Grzelak: *Bułgarzy i Serbowie w publicystyce polskiej przełomu XIX i XX wieku*. U: *Poludniowa Słowiańszczyzna w literaturze polskiej XIX i XX wieku*. Ur. K. Stepnik i M. Gabryś. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, str. 156.

kad počinje proces institucionalizacije kulturnih veza koje postaju predmet interesa državne politike. S jedne strane, glavnu riječ u njemu vodi hrvatski polonofil Julije Benešić, čija je uloga toliko velika i značajna da bez pretjerivanja možemo cijelo to razdoblje nazvati Benešićevim; za osam godina svog boravka u Varšavi u ulozi delegata Ministarstva prosvjete Kraljevine Jugoslavije uspijeva objaviti 13 svezaka izdavačke serije Biblioteka Jugosłowańska. Bio je idejotvorac, pokretač i urednik te serije, prevoditelj, lektor, nabavljač finansijskih sredstava za knjige. S druge strane, Bosna i Hercegovina ima svoje velike zagovornike i ambasadore u Poznanju u kojem živi grupa poljskih doseljenika iz Bosne i Hercegovine, aktivnih članova poznanjskog ogranka Poljsko-jugoslavenskog društva prijateljstva². Međutim, njihova fascinacija Bosnom i Hercegovinom (i drugih Poljaka koji su živjeli u toj zemlji, a došli su u nju prije svega nakon što je Bosna i Hercegovina 1878. postala dio Austro-Ugarske, iz različitih dijelova te države; neki su se vratili u Poljsku, jedan dio nakon 1918. godine, drugi dio nakon 1945.) ima privatni karakter, to je svojevrsni sentiment prema mjestu na kojem su proveli jedan dio života, često formativni. Uz to taj doživljaj Bosne i Hercegovine ima zavičajni karakter, to je ponajprije sjećanje na prostor, mjesto, sa silnim osjećajem vezanosti uz prirodu. U poljskoj percepciji Bosna i Hercegovina nije u to vrijeme posebna cjelina jer postoji samo srpski, hrvatski, te u puno manjoj mjeri slovenski entitet, nad kojima dominira jugoslavenski unitarizam (o „smanjivanju Bosne na puku geografiju” piše Amela Ljevo-Ovčina³). U toj ideologiji nije bilo mjesta za posebni bosanskohercegovački i bošnjački identitet. U Poljskoj je Andrić (prijevod njegovih novela objavljen je u Benešićevoj seriji 1937. kao 10. svezak biblioteke) doživljavao i predstavljan kao autor koji u svojim djelima opisuje katoličku Bosnu. U međuratnoj Poljskoj razvija se svojevrsna fascinacija Južnim Slavenima koja je imala izrazito isključiv naboj, potpuno isključujući muslimanski dio

---

² Misli se, između ostalog, na dva člana uprave društva rođena u Travniku Józefa Woźniaka i Władysława Glücka te na dr. Zofiju Kawęcku, rođenu u Donjoj Tuzli. U jednom od svojih zapisa u dnevniku pisanom u Poljskoj, Benešić je za vrijeme boravka u Poznanju, u koji je došao na poziv mjesnog ogranka Poljsko-jugoslavenskog društva, zabilježio riječi Henryka Glücka, brata Władysława Glücka: „Kad ih tako promatram, pitam se, zašto se ovi ljudi toliko zauzimaju oko toga da čuju našu riječ? Oni u Varšavi rade to iz ambicije, da se istaknu, radi odlikovanja, a za ove ovdje bih rekao, da ih vuče nostalgija za njihovom Bosnom. Tako mi je jednom prijatelj Henryk Glück, kad smo se vozili autom kroz Šlesku — bio je lipanj — ja rekoh, da je krasno ono polje, a on mi s uzdahom odvratio: »Ja se osjećam kod kuće kad čujem riječ: Bosanski Brod.«”. J. Benešić; *Iza zastora. Osam godina u Varšavi*. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb 1981, str. 273; Potkraj svog osmogodišnjeg boravka u Poljskoj još jednom piše o poljskim Bosancima. „Upoznao sam novog čovjeka, našeg bosanskog Poljaka. Rodio se u Cazinu. Zove se Tadija Jawor, pukovnik u penziji, inače direktor Ericcsona. Bio je kod mene preksinoć na večeri. Tipičan bosanski Hrvatina, mada o sebi govori da je Poljak. Čudna je ta Bosna! Što je ona privukla te Poljake. Oni ne mare ni za Dalmaciju ni za Zagreb, samo maštaju o Bosni. Tako Glück, tako Woźniak, tako Jawor”. Ibidem, str. 510–511. O Poljacima u Bosni i Hercegovini usporedi: www.sarajewo.msz.gov.pl/pl/poloniam_w_bosni_i_hercegowinie/sylwetki_polakow/

³ Usp. A. Ljevo-Ovčina: *Pisati da bi se shvatilo: Sarajevo i Chicago na engleskom, bosanskom i poljskom. Recepcija Hemonove The Book of My Lives u Bosni i Hercegovini i Poljskoj*. U: „Przekłady Literatur Słowańskich“ 2017, br. 9(1), str. 74.

stanovništva Bosne i Hercegovine i poistovjećujući ga s boljševičkom opasnosti⁴. Ovaj negativan stav prema islamskoj civilizaciji naslijeđen je iz prvog razdoblja. Primjerice, Stanisław Belza, jedan od značajnijih predstavnika putopisne proze u razdoblju pozitivizma i Mlade Poljske, u svojoj reportaži s putovanja u Bosnu i Hercegovinu pod naslovom *Nad brzegami Bosny i Narenty (Na obali Bosne i Narente, najprije izlazi u varšavskom tjedniku „Wędrowiec” a 1899. u obliku knjige)*, često naglašava inferiornost islamske civilizacije i kulture, piše o neredu, prljavštini, kaosu, „tvrdoglavom konzervatizmu“, urbanističkom neredu, vegetativnom modelu egzistencije, ograđivanju žena od društvenog života u islamskom dijelu Bosne i Hercegovine suprotstavljajući tim negativnim pojavama superiornost zapadne civilizacije i kulture koja dolazi s vladavinom Austro-Ugarske i na taj način modernizira, europeizira, sanira loše utjecaje i ostavštinu Osmanske imperije, inače u jednom tipičnom kolonijalnom diskursu i ključu⁵. Na tom tragu također je prikaz Bosne i Hercegovine Stanisława Rasponda, lingviste, univerzitetskog profesora koji je 30-ih godina bio na stipendiji u Beogradu. Za vrijeme svog boravka putujući po cijeloj zemlji pisao je knjigu koja je izdata 1935. *Jugosławia (Z teki podróznika i obserwatora) / Jugoslawija (Iz fascikla putnika i promatrača)*. Po njemu, u Bosni i Hercegovini za vrijeme osmanske imperije nije bilo govora o civilizacijskom razvoju⁶. Preporod nastaje zahvaljujući europeizaciji Sarajeva. No treba isto tako primijetiti da nisu svi doživljali Bosnu i Hercegovinu negativno. Primjerice, Hanna Siennicka, prava entuzijastkinja kad je u pitanju Jugoslavija, u knjizi štampanoj u Benešićevoj biblioteci 1936. *Uroda Jugosławii / Čar Jugoslawije* piše o Sarajevu kao nestvarnoj pojavi, navrednijem ukrasu na šarenoj bosanskoj odori, da je istok ali u svom najljepšem obliku, radosnom i vedrom, oživljenom, punom fantazije slavenskom dušom. Opisujući grad i različite njegove dijelove, za razliku od drugih,

---

⁴ Monika Bednarczuk konstatira da: „Bośnia wraz z Sarajewem funkcjonują w pewnym sensie poza południowym paradygmatem, poza dyskursem słowiańskim. [...] Natomiast niezaprzeczalnie prawdziwe, czyste słowiańskie są Dalmacja i Chorwacja, rejony najwierniejsze wspólnej tradycji i skupiające uwagę polskich komentatorów“ / Bosna zajedno sa Sarajevom funkcionira u nekom smislu izvan južnoslavenske paradigme, izvan slavenskog diskursa. [...] Neporecivo istinske, čisto slavenske su Dalmacija i Hrvatska, područja najvjernija zajedničkoj tradiciji, područja koja privlače pažnju poljskih komentatora“ (M. Bednarczuk: *Ideal antyczny, czyli (jugo)słowiański: Polacy jako północna diaspora*. „Przegląd Humanistyczny” 2008, br. 5, str. 71).

⁵ Kryzsytof Stępnik koji se bavio tim putopisom završava svoj članak naslovljen *Bosna i Hercegovina u reportaży Stanisława Belze (Prilog za postkolonijalne studije)* konstatacijom da je autor gledao na balkanski svijet kao Poljak, koji je ruski državljanin, očima Europljanina. Usp. K. Stępnik: *Bośnia i Hercegowina w reportaży Stanisława Belzy (Przyczynek do studiów postkolonialnych)*. U: *Południowa Słowiańszczyzna w literaturze polskiej XIX i XX wieku*. Ur. K. Stępnik i M. Gabryś. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, str. 141-153.

⁶ Usp. S. Raspond: *Jugosławia (Z teki podróznika i obserwatora)*. Miejsce Piastowe, Nakł. Tow. św. Michała Archanioła, 1935.

kaže da je muslimanski dio najšareniji, najprivlačniji, da je pun raskošnih džamija, zavojitih i čistih uličica⁷, tih istih uličica koje su u opisima drugih najčešće prljave i odbojne.

Nakon Drugog svjetskog rata počinje treće razdoblje u povijesti kulturnih veza koje nas ovdje najviše zanima. U njemu Bosna i Hercegovina ima najveće do tada mogućnosti ostvarivanja kulturnih veza s inozemstvom i pomoću njih izgradnje vlastite slike. U tom smislu prijelomna je druga polovica 60-tih godina 20. stoljeća kada u drugoj Jugoslaviji dolazi do decentralizacije kulturnih veza s inozemstvom, kada kulturne veze postaju sfera samoupravnih ovlasti, i 1971. – kada bosanskohercegovački Muslimani bivaju priznati kao poseban narod. Formalno kulturne veze prestaju biti stvar nadležnosti saveznih tijela kao rezultat usvajanja *Odluke o decentralizaciji kulturno-prosvjetne razmjene s inozemstvom sa danom 1.1.1968.* koju je donio SIV 13.6.1966. Na taj način republičke institucije počinju programirati, kontrolirati i realizirati kulturnu suradnju s inozemstvom. To je trenutak kada Bosna i Hercegovina i druge republike postaju subjekt u kulturnoj razmjeni. Od tog trenutka u suradnji kulturnih institucija, na primjer društava pisaca, partner za poljske centralne ustanove kao što su Savez poljskih književnika, Društvo poljskih prevoditelja, postaju republičke institucije, primjerice Udruženje književnika Bosne i Hercegovine i Udruženje književnih prevodilaca Bosne i Hercegovine. U cjelokupnoj kulturnoj suradnji s inozemstvom pojedinih republika druge Jugoslavije Bosna i Hercegovina zauzima četvrto mjesto, iza Srbije, Hrvatske i Slovenije⁸.

U poljskoj filologiji prvi je pokušaj pripreme posebne bosanskohercegovačko-poljske bibliografije (a ne jugoslavensko-poljske) napravljen u Varšavi. Bibliografiju s komentarima bosanskohercegovačko-poljskih veza u kojoj se govori samo o Bosni, bosanskoj kulturi ali se misli na cijelu Bosnu i Hercegovinu, 2003. izdala je Slavistika Varšavskog univerziteta. Dvoje doktoranata i njihov mentor profesor Krzysztof Wrocławski pripremili su opsežnu knjigu, bibliografski vodič s komentarima⁹, pod naslovom *Poljaci u Bosni, Poljaci o Bosni* u kojoj je naglasak stavljen na poljsku perspektivu. To je knjiga koja sadržava bibliografske podatke i, kao što urednik u uvodu piše, ona može biti tek polazište i potpora za analizu obostrane recepcije (*Polacy w Bośni – Polacy o Bośni: przewodnik bibliograficzny z komentarzami*. Ur. K. Wrocławski, M. Bogusławska, N. Różycki. Warszawa, Uniwersytet Warszawski. Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, 2003, str. 8).

⁷ H. Siennicka: *Uroda Jugosławii*. Warszawa 1936, s. 221.

⁸ Usp. V. Marković i V. Perišić: *Prisustvo kultura naroda i narodnosti Jugoslavije u drugim zemljama*. „Kulturni život” 1988, br. 9/10, str. 374–451.

⁹ Knjiga se sastoji od 4 dijela: Poljaci u Bosni, Bibliografije (najopsežniji dio čini bibliografija Bosnika (str. 63–148), Autorske i predmetne bibliografije, Polonika u Bosni (puno kraća od Bosnika, str. 215–238, nedovršena, o čemu piše sam urednik).

Iz vodiča jasno se vidi da je Bosna i Hercegovina u navedenim publikacijama podređena Srbiji, Hrvatskoj, Jugoslaviji. Većina materijala tek posredno, mogli bismo reći u drugom planu, odnosi se na Bosnu i Hercegovinu, koja je *de facto* dio veće/druge cjeline. Osim toga, ona je prije svega zemljopisni prostor, priroda, u kulturološkom smislu, pak, predstavlja produženje ili Srbije ili Hrvatske s jednim posebnim dijelom, muslimanskom komponentom. Opet je to ponajprije u kontekstu vjere, arhitekture, običaja, a najmanje u odnosu na književnost, pisanu riječ, zadržavajući status nekog lokalnog, zavičajnog fenomena, u duhu poznate Selimovićeve definicije bosanskohercegovačke književnosti kao zavičajne. Na popisu autora našli su se: Alić Džemaludin, Andrić Ivo, Bekrić Ismet, Budalić Rade, Čerkez Vladimir, Čopić Branko, Dizdar Mak, Đogo Gojko, Dučić Jovan, Duraković Ferida, Fetahagić Sead, Hromadžić Ahmet, Ibrišimović Nedžad, Imamović Ahmed Muhamed, Isaković Antonije, Jančić Miroslav, Jeknić Dragoljub, Karahasan Dževad, Kolundžija Dragan, Kordić Ivan, Kovač Mirko, Kulenović Skender, Letić Branko, Lubarda Vojislav, Mehmedbašić Enver, Mehmedinović Semezdin, Mićanović Slavko, Mučibabić Milan, Njemčević Esad, Nogo Rajko Petrov, Oljača Mladen, Osti Josip, Pašić Mubera, Pejaković Josip, Šantić Slavko, Sarajlić Izet, Sekulić Dara, Selimović Meša, Sidran Abdulah, Simić Goran, Skrinjar Tvrz Valerija, Sušić Derviš, Tahmišić Husein, Tontić Stevan, Trifković Risto, Trifunović Duško, Trumić Marina, Vuković Željko, Vuletić Anđelko i Žalica Miodrag. Svi ti autori u poljskoj recepciji dobivaju različite etikete. Njih se najčešće doživljava kao autore iz Jugoslavije, na drugom mjestu kao autore iz Bosne i Hercegovine. Reći jugoslavenski i hrvatski/srpski/slovenski/makedonski pisac puno je određenije u odnosu na bosanskohercegovački, koji često nema tu vrstu autonomije.

Na temelju analize poljsko-jugoslavenskih ugovora o književnoj i kulturnoj suradnji, možemo konstatirati da su u Bosnu i Hercegovinu dolazili poljski književnici na književnu manifestaciju Sarajevski dani poezije, no rjeđe nego na druge republičke književne manifestacije, na primjer Zagrebačke književne razgovore, Pesničke susrete u Struzi i Beogradske međunarodne susrete pisaca. Uz prijevode, upravo gostovanja književnika važan su element međuknjiževnih veza i međuknjiževne komunikacije. Nakon povratka u Poljsku, pisci su u periodici objavljivali tekstove o svojim boravcima, feljtone, reportaže, putopisne zapise koji su silno utjecali na sliku zemlje, književnosti i kulture, takođe gradili sliku Bosne i Hercegovine posredno, u okviru dobro opisanog u sociologiji književnosti tzv. književnog salona¹⁰. No za recepciju književnosti Bosne i Hercegovine u Poljskoj za vrijeme druge

---

¹⁰ Poljski sociolog književnosti Janusz Maciejewski vrlo bitnu ulogu pripisuje književnim salonima i kavanama koje spadaju u kategoriju posredničkih instancija u književnoj komunikaciji kao vrlo važne i utjecajne institucije.

Jugoslavije najvažnija je jedna osoba o kojoj zapravo govori ovaj članak, kojoj je ovaj članak i posvećen.

Alija Dukanović bio je ne samo jedna od najmisterioznijih osoba za bosanskohercegovačke nego općenito za kulturne i književne veze svih naroda Jugoslavije s Poljskom. Ovaj Bišćanin koji je došao u Krakov 1947. godine studirati polonistiku nije nastojao biti u prvom planu, dapače, izbjegavao je svjetla javnosti. Analizirajući njegovu ulogu i vremenski raspon njegovog djelovanja, mislim da se čak može postaviti teza da je bio jedna od ključnih osoba u stvaranju slike kulture i književnosti naroda druge Jugoslavije u Poljskoj, na posredan i neposredan način. Ne bih rekao siva eminencija nego osoba koja nije imala izbora, bila je osuđena ostati u sjeni i osoba kojoj je možda ta pozicija čak i odgovarala. Upravo kao takvog, povučenog i introvertnog čovjeka prikazuje ga u svojoj *Uspomeni na Aliju Dukanovića* poznata prevoditeljica Danuta Cirlić-Straszyńska nakon Dukanovićeve smrti 2009.¹¹). U Poljskoj ga je zatekla 1948. godina i rezolucija Informbiroa koja je promijenila sve, i u odnosima Jugoslavije s drugim komunističkim zemljama, i u njegovom životu. U trenutku donošenja rezolucije građani Jugoslavije koji su se zatekli u inozemstvu morali su odlučiti hoće li se vratiti u zemlju ili ne. Odjednom je Jugoslavija postala smrtni neprijatelj, izdajica bratskih slavenskih naroda. Mnogi nisu razumjeli nagli preokret, mnogi su završili na Golom otoku. Oni koji su bili u inozemstvu i koji se nisu odlučili vratiti, dobili su u Jugoslaviji etiketu, biljeg – informbiroovci, ibeovci. Jedan dio njih angažirao se u Poljskoj vršeći antijugoslavensku propagandu (u Poljskoj je izlazio časopis „Za pobjedu” koji su uređivali „antititovci”), neki su postali jedni od glavnih aktera na polju međuknjiževnih veza. Danuta Cirlić-Straszyńska u *Uspomeni na Aliju Dukanovića*, objavljenoj povodom njegove smrti, piše o svom iskustvu supruge jednog od onih koji su ostali, Branislava Branka Ćirlića, prevoditelja s poljskog na srpski i sa srpskog na poljski. Kaže da su se Jugoslaveni poljskoj vlasti činili sumnjivi, da je kontrolirala njihovu korespondenciju, da ih je milicija pozivala na razgovore. To je, dakle, nezavidna pozicija sumnjivog lica za dvije strane. U kontekstu književnosti Bosne i Hercegovine odmah pada na pamet jedan od ključnih Andrićevih tragičnih likova (Andrić je inače omiljeni Dukanovićev autor), koji utjelovljuje Ćamil, arhetipski lik osobe koja ne pripada određenoj grupi, zajednici, kad ta pripadnost ima

---

J. Maciejewski: *Publiczność literacka a instytucje i mechanizmy życia kulturalnego*. U: *Publiczność literacka*. Ur. S. Żółkiewski, M. Hopfinger. Wrocław, Ossolineum, 1982, str. 121–151. O posredničkim instancijama usporedi radove prevedenog na poljski Viktora Žmegača. V. Žmegač: *Problemy socjologii literatury*. Prev. K. Feleszko i M. Michalczyk. U: *W kręgu socjologii literatury. Antologia tekstów zagranicznych*. T. 1: *Stanowiska*. Uvod, izbor i obrada A. Mencwel. Warszawa, PIW, 1977, str. 253–299.

¹¹ D. Cirlić-Straszyńska: *Wolny ptak. Wspomnienie o Aliji Dukanowiciu*. „Twórczość” 2009, br. 8, str. 122.

isključujući karakter i zbog toga nije prihvaćena. To je lik kojem su neprohodne, hermetične granice neke ekskluzivne zajednice preuske.

Rezolucija Informbiroa ostavila je pečat ne samo na sudbine pojedinaca već i na kulturnu suradnju te je imala negativne posljedice do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća. Istraživanja u arhivima (Arhiv Jugoslavije, Hrvatski državni arhiv, arhivi poljskog ministarstva vanjskih poslova i ministarstva kulture) ukazuju na dva incidenta povezana s Dukanovićem. Prvi se odnosi na izdavanje Andrićevog romana *Travnička hronika* (pl. *Konsulowie ich cesarskich mości*) na poljskom jeziku. Prilikom njegovog objavljivanja i izbora novog predsjednika Saveza poljskih književnika, Poljsku je trebao posjetiti Ivo Andrić a Jugoslaviju Jarosław Iwaszkiewicz. Kad je jugoslavenska strana saznala da je u projektu izdavanja knjige sudjelovao Dukanović, odgođena je Andrićeva posjeta Poljskoj. Saznajemo o tome iz zapisa sa sastanka komisije za veze sa inostranstvom Saveza književnika Jugoslavije na kojem je Aleksander Vučo, dajući opis veza s Poljskom, rekao sljedeće (citiram odlomak dokumenta iz Arhiva Jugoslavije):

Sada imamo još razmenu sa Poljskom. Pored kulturne konvencije sa Poljskom, na koju ćemo se vratiti, izražena je želja poljskog Saveza pisaca, a takođe i naše ambasade, da se izvrši jedna razmena između novog predsednika poljskog Saveza književnika Ivaškijevića i Andrića, nezavisno od kulturne konvencije. Oni su mislili da Andrića pozovu u vezi sa izlaženjem *Travničke hronike* na poljskom jeziku. Međutim, tu se napravila jedna mala komplikacija. Mi smo pozvali Ivaškijevića da dođe u junu, a Andrić je pristao da ode u septembru ili oktobru. I oni su se složili s tim. Međutim, pojavila se Andrićeva knjiga sa predgovorom nekog Alije Dukanovića, bivšeg informbirovca. Ja mislim da je to bio priličan nesporazum i propust naše ambasade, koja je trebalo da vodi računa o tome, jer poljski izdavač nema nikakvog razloga da kvari te veze. Oni sada nas savetuju da povodom izlaska te knjige Andrić ne putuje u Poljsku. Andrić je to jedva dočekao. Ivaškijević javlja da ne može doći u junu, nego će doći u septembru.

Ja predlažem, i s tim se složila Komisija za kulturne veze, da mi primimo Ivaškijevića normalno, a da odložimo Andrićevu posetu, ali ne u vezi sa ovim, jer bi to stvorilo jednu prilično neprijatnu situaciju, nego da Andrić zasebno napiše jedno pismo izdavaču u kojem može na neki način da protestuje, a mi bismo to usmeno rekli i poljskim književnicima. Postoji mišljenje da ne bi trebalo zaoštriti na tome naše vrlo dobre odnose sa Poljskom. To je zaista jedina od istočnoevropskih zemalja sa kojom smo mi konstatno održavali vrlo dobre veze.

Prema tome, obaveštavam vas da Ivaškijevića očekujemo svakako u septembru, da Andrić neće ići i da će Andrić to protestno pismo napisati direktno izdavaču, a Savez se neće tu mešati, da ne bi te odnose sa Poljskom pokvario¹².

Na kraju nije došao ni jedan ni drugi. U rujnu Komisija za kulturne veze s inozemstvom u pismu Savezu književnika Jugoslavije informira savez da je Savez poljskih književnika obavijestio ataše ambasade o otkazivanju Iwaszkiewiczzeve posjete: „Ambasada je mišljenja

---

¹² A. Vučo: *Sastanak Komisije za veze sa inostranstvom Saveza književnika Jugoslavije*. Arhiv Jugoslavije, fond 498, fas. 33, str. 43–44 [stenografske beleške].

da je poseta Ivaškjeviča uslovljena političkim razlozima i da Poljaci njegov nedolazak obrazlažu sprečenošću, kao i da Ivo Andrić ne bi trebao sada da putuje u Poljsku“¹³.

Kako je to bilo sudbonosno svjedoči situacija koja se dogodila 1984. godine na Zagrebačkim književnim razgovorima, kada je Dukanović došao u Zagreb kao član poljske delegacije na poziv Društva književnika Hrvatske. Na intervenciju UDB-e morao je napustiti Jugoslaviju, o čemu su u izvještaju o boravku u Hrvatskoj pisali drugi članovi delegacije (Maria Krukowska i Wiesław Rustecki kao predstavnici Saveza poljskih književnika, Julian Kornhauser kao predstavnik Jagiellonskog univerziteta i Elżbieta Kwaśniewska kao predstavnik izdavačke kuće Iskry)¹⁴.

O Dukanoviću i ljudima koji su se našli u sličnoj situaciji, u prosincu 1999. godine, piše Ivan Lovrenović u svojim sjećanjima na boravak u Poljskoj. To je sjećanje na zimu krajem 1978. početkom 1979. i Lovrenovićevu posjetu Poljskoj u okviru razmjene književnika za vrijeme koje je upoznao Aliju Dukanovića, nazivajući to poznanstvo jednim od najneobičnijih:

Alija Dukanović, tako se zvao čovjek kojeg sam nakon nekoliko upornih a neugodno nepovjerljivih i tajanstvenih telefonskih razgovora uspio privoliti da se nađemo i upoznamo. Prvi susret bio je mučaljiv, neprijatan, izgledalo je kao da se više nećemo vidjeti. Ispalo je, na kraju, da smo se jedva rastali, nakon tri-četiri dana intenzivnih razgovora i beskrajnih sjedenja po varšavskim kavanama, u kojima je on pažljivo birao mjesto za sjedenje i koje je naglo, bez najave mijenjao kao čovjek kojega progone. [...] Biografija toga blistavog intelektualca i esteta, mučenička putanja kojom je dječak iz Bihaća kroz šibe staljinističkoga ledenoga doba srednje Evrope dospio do ingenioznoga poljskog tumača Dantea, cijena koju je plaćao – kišovska je priča, koja bi morala biti ispričana na drugom mjestu, kako zaslužuje. Ovdje mi se sjećanje na Aliju Dukanovića javlja tek kao melankolični flashback, podsjećanje na vrijednoga čovjeka, koji na našim stranama nikad nije imao nikakvu recepciju, osim one u političko-policijskim kartotekama. Gluhim i tupim, kakve već i moraju biti¹⁵.

Lovrenovićeva zapažanja potvrđuje Danuta Cirić-Straszyńska. Poljska prevoditeljica prisjeća se da Dukanović u poznatoj piščevoj varšavskoj kavani Czytelnik nije mogao popiti kavu na miru jer mu se činilo da ga neko uhodi i da se nije htio susretati s jugoslavenskim piscima koji su se raspitivali za njega¹⁶.

Srećom našao je kutak za sebe, u ovome prostoru između, u svijetu prijevoda, koji je mnogima i prije i poslije njega pružio azil da se sklone od nepovoljnih za sebe prilika u svojoj sredini. Prevođenje je postalo njegovo utočište, slično kao svojedobno Tinu Ujeviću poslije

¹³ M. Matić: *Predmet: Saradnja sa Poljskom*. Arhiv Jugoslavije, fond 498, fas. 40.

¹⁴ *Sprawozdanie z Zagrzebskich Rozmów Literackich w dn. 18–21 kwietnia 1984*. Archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, sygn. 1255/32, str. 1.

¹⁵ I. Lovrenović: *Ni Božići više nisu...* „Dani. Nezavisni magazin” 24.12.1999, br. 134.

¹⁶ D. Cirić-Straszyńska: *Wolny ptak...*, str. 124.

Drugog svjetskog rata. Prevodio je ne samo autore i djela sa svog maternjeg jezika, bio je također izvrstan prevoditelj s italijanskog jezika. Volio je izazove i nemoguće misije jer kako drukčije nazvati projekt prijevoda Krležinih *Balada Petrice Kerempuha* čiji je rezultat oprečno ocjenjivan, od ushita do posvemašne kritike. Dukanović je u Poljskoj bio cijenjen kao prevoditelj, svojim radom uspio je steći ugled. Bio je smion i nije se bojao birati neka riskantna rješenja koja su ponekad bila meta kritike kao u slučaju *Balada*.

Dukanović je najdublji trag u kulturnim vezama ostavio kao prevoditelj i kao prikazivač književnog i kulturnog života u jednom od najvažnijih književnih časopisa „*Twórczość*”, koji je imao poseban dio pod naslovom Inozemni pregled (Przegląd zagraniczny) a u kojem je po pojedinim državama, na temelju stranih književnih i kulturnih revija, bio predstavljan književni i kulturni život u inozemstvu. Jedna od tih država bila je Jugoslavija. Za poljsku javnost Dukanović je od 1963. do 1987. birao i uređivao najvažnije kulturne činjenice, prije svega književne, ali i one šire, što je uvijek podrazumijevalo društveno-politički kontekst. U te 24 godine dogodila se pauza od polovice 1979. do početka 1982. U broju tog časopisa iz veljače 1982. on sam aludira na godine svojevrstne šutnje. Postavlja pitanje što se važno dogodilo u književnom životu u to vrijeme i sam sebi odgovara da se uglavnom ništa značajno nije dogodilo, ponajprije vodile su se svađe i sporovi, piše da je bilo dosta „slučajeva” i prevodi tu riječ na poljski kao casus, stvar, afera, spor (nabraja Danila Kiša, Oskara Daviča, Tarasa Kermaunera) i da je umrlo nekoliko velikih i istaknutih ljudi (Josip Broz Tito, Dušan Matić, Drago Ivanišević, Edvard Kocbek). Pregled je sastavljan na temelju čitanja nekoliko časopisa iz pojedinih republika, naime: „Forum”, „Republika”, „Mogućnosti”, „Telegram”, „Delo”, „Književne novine”, „Letopis Matice srpske”, „Izraz”, „Odjek” (o kojem Dukanović nekoliko puta piše "simaptičan sarajevski časopis", dok za druge časopise ne koristi takve epitete), „Perspektive”, „Polja”, „Savremenik”. Kad bismo sabrali sve te prikaze, dobili bismo knjigu od nekoliko stotina stranica koja bi bila najopširniji izvor znanja i informacija o književnom životu u Jugoslaviji. Dukanovićev stil bio je osebujan. Pisao je vrlo živo i ekspresivno, nije samo referirao sudove drugih; pokazivao je izvrsno poznavanje materije o kojoj je pisao, vrlo često je izražavao svoje mišljenje, često polemično. Dukanovićev pregled vrlo je živa i šarena hronika književnog i kulturnog života u Jugoslaviji. Pratio je ta događanja prije svega u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji, sporadično u Crnoj Gori, skoro nikad u Sloveniji i Makedoniji (posredno preko časopisa iz drugih republika). Nije pisao samo o domaćoj književnosti nego i o recepciji strane književnosti, prije svega Polonikama koje su se prilično često pojavljivale u sarajevskim časopisima. Kad se uzme u obzir njegov prevoditeljski, urednički (autor nekoliko izbora

pripovjedaka) i prikazivački rad, on je sigurno jedna od najutjecajnijih osoba koje su gradile sliku književnosti naroda Jugoslavije.

Dukanović bira zanimljive teme po svom nađenju. Prevodi ulomke časopisa, sažima ih, komentira, nadopunjuje informacijama nužnim za poljskog čitatelja neupućenog u jugoslavenske književno-kulturne prilike. Dukanovićev diskurs na prvi pogled podsjeća na direktan govor, jer se čitatelju čini da predstavljeni autori sami govore a da ih Dukanović „samo“ prevodi. Međutim, u pitanju je naizgled direktan govor kao tip pripovijedanja tipičan za prevođenje. Jezički oblik govoru daje Dukanović. Vidljiv je njegov stil, njegovo oblikovanje tekstualnog svijeta te interpretacija stvarnosti. Sve nosi trag snažne Dukanovićeve individualnosti i svjetonazora. Dukanović ne napušta ulogu supervizora, on je u tim komentarima i prevoditelj, i književni kritičar, i povjesničar književnosti.

Dukanović na početku piše o jugoslavenskoj književnosti. Čita i predstavlja prvenstveno zagrebačke, beogradske i sarajevske časopise. Šezdesetih i početkom sedamdesetih riječ je prije svega o književnim fenomenima. Od osamdesetih u njegovim pregledima prevladava politička tematika. Dukanović je razočaran politizacijom književnog života, eskalirajućim razlikama i sporovima te nacionalnom retorikom. U šezdesetim i početkom sedamdesetih prevladava jugoslavenska orijentacija, od sedemdesetih sve se češće koriste nacionalni atributi ali uvijek u kontekstu cjeline, dakle Jugoslavije. Prvi put Dukanović koristi epitet bosanskohercegovački kad predstavlja časopis „Izraz“, koji je do tada nazivao sarajevskim, u četvrtom broju iz 1974. godine. Upravo od tog trenutka puno češće upotrebljava nacionalne odrednice u odnosu na sve književnosti, uvijek naglašavajući zajedništvo, pogotovo u kontekstu Bosne i Hercegovine. Prijelomni je deveti broj iz 1975. godine u kojem Dukanović predstavlja dva dvobroja „Izraza“ („Twórczość” 1974, br. 11/12 i „Twórczość” 1975, br. 4/5), nazivajući ih povijesnima jer je u Republici Bosni i Hercegovini po prvi put objavljeno takvo štivo koje svjedoči o oživljavanju književnog života u toj republici koja je u književnom smislu bila, kako piše, tretirana maćehinski. Autori, kaže Dukanović, koji su se našli u „Izrazu” čine važno poglavlje u književnosti Bosne i Hercegovine i Jugoslavije kao cjeline. U skladu s političkim priznavanjem Muslimana kao posebne nacionalnosti, Dukanović ovih godina piše o bosanskohercegovačkim Muslimanima, južnoslavenskom narodu. Kad je riječ o drugim nacionalnostima, dešavalo se da isti pisac, iste godine, na primjer Risto Trifković, jedanput bude predstavljen kao bosanskohercegovački prozni pisac (prilikom prikazivanja „Književnih novina”; „Twórczość” 1975, br. 3), drugi put, nekoliko mjeseci kasnije, kao srpski prozni pisac iz Bosne (prikaz „Letopisa Matice srpske”; „Twórczość” 1975, br. 11) i bosanski prozni pisac („Twórczość” 1984, br. 3).

Dukanović na sve veću prisutnost nacionalnog pitanja i njegove veze s kulturom i književnošću obraća pažnju sredinom osamdesetih. Kaže da se u Poljskoj o tome malo zna i da Poljaci to ne razumiju s obzirom na homogenu nacionalnu strukturu društva. Naglašava značenje tog pitanja, pogotovo u Bosni i Hercegovini¹⁷. Svojevrsni ponos na svoje porijeklo, neskrivene simpatije prema Bosni i Hercegovini, koje dosad nisu bile *expressis verbis* prisutni, Bišćanin izražava u četvrtom broju časopisa iz 1985. Povodom predstavljanja „Odjeka” Dukanović posvećuje jednu kolumnu pohvali Bosne i Hercegovine. Piše tada da se o tome malo zna u svijetu, ali da su danas najpoznatiji jugoslavenski pisci, Ivo Andrić i Meša Selimović iz Bosne, da su manje poznati u svijetu ali su istaknuti i pisci poput Alekse Šantića, Antuna Branka Šimića, Isaka Samokovlije, Branka Ćopića, Skendera Kulenovića također iz Bosne i Hercegovine. Budući da su se afirmirali u Beogradu ili Zagrebu pripadaju i srpskoj i hrvatskoj književnosti no njihovo državljanstvo je dvostruko. Dukanović piše da je Bosna i Hercegovina književno najplodnija zemlja, da je književna žitnica jugoslavenskih krajeva, da se ovo višenacionalno, višekonfesionalno, višekulturno i višeobičajno područje pokazalo iznimno plodno i bogato („Twórczość” 1985, br. 4).

Po uzoru na jednu prisutnu tradiciju u književnopovijesnom diskursu prema kojoj se neka razdoblja zovu imenom najutjecajnijeg lica u tom razdoblju (Književnost Vukovog doba, Šenoino razdoblje, ili termin koji koristi autor ovog članka u odnosu na međuratno razdoblje u hrvatsko-poljskim književnim vezama – Benešićevo razdoblje) i s obzirom na ulogu koju je odigrao, cijelo razdoblje druge Jugoslavije u povijesti bosanskohercegovačko-poljskih kulturnih veza možemo nazvati Dukanovićevim razdobljem, koje završava njegovim prijevodom Samokovlijinih pripovjedaka *Kadiš, molitva za mrtve i druge priče* objavljenih u praskozorje rata 1991. godine.

---

¹⁷ ad: *Jugosławia*. „Twórczość” 1985, br. 5, str. 142.

Dukanovic's period or Bosnian-Herzegovinian-Polish literary contacts in the period of the second Yugoslavia

Summary: This article describes Bosnian-Herzegovinian-Polish literary contacts in the period of the second Yugoslavia. I've started with a brief presentation of the history of literary and cultural contacts between Bosnia and Herzegovina and Poland. They are shown within the context of law, political and the institutional circumstances of cultural cooperation. The most detailed presented period from 1944 to 1989 can be named as 'Dukanovic's period' due to the role this translator, literary critic, and editor, who stayed in Poland after the Cominform Resolution of June 28 (1948), played in cultural contacts.

Key words: literary contacts, translations, Alija Dukanović, the second Yugoslavia, Bosnian-Herzegovinian literature

Bibliografija Dukanovićevih prijevoda bosanskohercegovačke književnosti:

Isak Samokovlija: *Kadisz, modlitwa za umarłych i inne opowiadania*. Izbor, prijevod, uvod Alija Dukanović. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1991.

Ivo Andrić: *Wakacje na południu*. Izbor, prijevod, uvod i objašnjenja Alija Dukanović. Warszawa, "Czytelnik", 1988. [2. izdanje]

Ivo Andrić: *Portret rodzinny i inne opowiadania*. Izbor i pogovor Jan Wierzbicki. Prijevod Alija Dukanović i J. Wierzbicki, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1988. [2. izdanje]

Ivo Andrić: *Przydrożne znaki: proza medytacyjna*. Izbor, prijevod, uvod i fusnote Alija Dukanović. Warszawa, Czytelnik, 1986.

Ivo Andrić: *Omer-pasza Latas*. Prijevod, uvod, fusnote i vokabular Alija Dukanović. Warszawa, Czytelnik, 1983.

Ivo Andrić: *Anika*. Prijevod Alija Dukanović. Ilustracije Zygmunt Rafał Strent. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978. [2. izdanje]

Ivo Andrić: *Kobieta na kamieniu: opowiadania*. Prijevod Alija Dukanović. Warszawa, Książka i Wiedza, 1974. [2. izdanje], 1. izdanje objavljeno pod naslovom *Wakacje na południu*].

Ivo Andrić: *Portret rodzinny: opowiadania*. Prijevod. Alija Dukanović. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1966.

Ivo Andrić: *Wakacje na południu: wybór opowiadań*. Izbor i prijevod Alija Dukanović, Warszawa, Czytelnik, 1966.

Ivo Andrić: *Anika*. Prijevod Alija Dukanović. Ilustracije Aleksander Stefanowski. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1962.

Literatura:

Bednarczuk Monika: *Ideal antyczny, czyli (jugo)słowiański: Polacy jako północna diaspora*. „Przegląd Humanistyczny” 2008, br. 5, str. 65–77.

Benešić Julije: *Iza zastora. Osam godina u Varšavi*. Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb 1981.

Cirlić-Straszyńska Danuta: *Wolny ptak. Wspomnienie o Aliji Dukanoviciu*. „Twórczość” 2009, br. 8, str. 122–125.

Dukanović Alija: *Jugosławia*. „Twórczość” 1985, br. 5; 1984, br. 3; 1975, br. 4/5; 1975, br. 3; br. 11; 1974, br. 11/12.

Ljevo-Ovčina Amela: *Pisati da bi se shvatilo: Sarajevo i Chicago na engleskom, bosanskom i poljskom. Recepcija Hemonove The Book of My Lives u Bosni i Hercegovini i Poljskoj*. U: „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2017, br. 9 (1), str. 73–89.

Lovrenović Ivan: *Ni Božići više nisu...* „Dani. Nezavisni magazin” 24.12.1999, br. 134, <http://www.bhdani.com/arhiva/134/kraj134.htm>. (pristupljeno 27. 9. 2009).

Maciejewski Janusz: *Publiczność literacka a instytucje i mechanizmy życia kulturalnego*. U: *Publiczność literacka*. Ur. S. Żółkiewski, M. Hopfinger. Wrocław, Ossolineum, 1982, str. 121–151.

Marković Vojislav i Perišić Vuk: *Prisustvo kultura naroda i narodnosti Jugoslavije u drugim zemljama*. „Kulturni život” 1988, br. 9/10, str. 374–451.

Matić Milovan: *Predmet: Saradnja sa Poljskom*. Arhiv Jugoslavije, fond 498, fas. 40. *Sprawozdanie z Zagrzebskich Rozmów Literackich w dn. 18–21 kwietnia 1984*. Archiwum Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, sygn. 1255/32.

Moroz-Grzelak Lilia: *Bułgarzy i Serbowie w publicystyce polskiej przełomu XIX i XX wieku*. U: *Południowa Słowiańszczyzna w literaturze polskiej XIX i XX wieku*. Ur. K. Stępnik i M. Gabryś. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, str. 155–165.

Stępnik Krzysztof: *Bośnia i Hercegowina w reportażu Stanisława Belzy (Przyczynek do studiów postkolonialnych)*. U: *Południowa Słowiańszczyzna w literaturze polskiej XIX i XX wieku*. Ur. K. Stępnik i M. Gabryś. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, str. 141–153.

Raspond Stanisław: *Jugosławia (Z teki podróżnika i obserwatora)*. Miejsce Piastowe, Nakł. Tow. św. Michała Archanioła, 1935.

Siennicka Hanna: *Uroda Jugosławii*. Warszawa 1936.

Vučo Aleksandar: *Sastanak Komisije za veze sa inostranstvom Saveza književnika Jugoslavije*. Arhiv Jugoslavije, fond 498, fas. 33, str. 43–44 [stenografske beleške].

Žmegač Viktor: *Problemy socjologii literatury*. Prijevod. K. Feleszko i M. Michalczyk. U: *W kręgu socjologii literatury. Antologia tekstów zagranicznych*. Sv. 1: *Stanowiska*. Uvod, izbor i obrada A. Mencwel. Warszawa, PIW, 1977, str. 253–299.